

EKONOMİK BÜYÜMEDE GÜVEN FAKTÖRÜNÜN ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bünyamin DEMİRGİL¹

ÖZET

Ekonomilerin sağlık işleyebilmeleri sadece reel faktörlere bağlı değildir. Ekonomilerde maddi sermaye kadar sosyal sermaye de önemli rol oynamaktadır. Sosyal sermayeyi oluşturan unsurlardan biride güven faktörüdür. Bu çalışmada, ekonomide reel faktörlerden farklı olarak güven faktörünün ekonomik büyüme üzerinde etki olup olmadığı bir eşbütünleşme testi olan sınır(ARDL) testi ile araştırılmıştır. Bu kapsamda 2010:01-2018:12 dönemine ait aylık 108adet gözlemden oluşan veri seti kullanılarak Türkiye’de ekonomik güven endeksi ve sanayi üretim endeksi arasındaki ilişki uygulamalı olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucundan elde edilen bulgulara göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. Buna göre güven endeksinde meydana gelen %1’lik bir artış ekonomik büyüme üzerinde %0,56 oranında bir artış meydana getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güven, Ekonomik Büyüme, Türkiye, Eşbütünleşme, Sınır Testi

EFFECT OF TRUST FACTOR IN ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF TURKEY

ABSTRACT

The fact that economies can handle health is not only due to real factors. Social capital plays an important role in economies as well as material capital. One factor that constitutes the social capital is the trust factor. In this study, the difference between the factors in the economy and the effect of trust factor on economic growth was investigated by a cointegration test (ARDL) test. In this context, 2010: 01-2018: 12-month period ended using the data set consists of observations 108adet in Turkey has been analyzed as a practical relationship between economic confidence index and industrial production index. According to the results of the analysis, a long-term cointegration relationship was found between the variables. Accordingly, an increase of 1% in the confidence index causes an increase of 0.56% on economic growth.

Key Words: Confidence, Economic Growth, Turkey, Cointegration, Bounds Testing

¹ Dr. Öğr. Üyesi Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Sivas, bdemirgil@cumhuriyet.edu.tr

GİRİŞ

Ekonomik büyüme bir yıldan diğerine üretim miktarındaki reel artışı ifade etmektedir. Ekonominin büyümesi ile üretim artmakta bu ise tüketimi artırmaktadır. Tüketim insan faaliyetlerinin son amacı olmasından dolayı tüketim artışı toplumun refahının artmasına neden olmaktadır (Eğilmez, 2018:194). Bu kapsamda ekonomik büyüme kavramı, iktisatçılar tarafından her dönem üzerinde önemle durulan ve en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkeler için büyümeyi etkileyen faktörlerin neler olduğu önem arz etmektedir. Ekonomik büyümenin ve ülkeler arasında gerçekleşen farklı büyüme değerlerinin nedenlerinin açıklanmasına yönelik çeşitlik yaklaşımlar bulunmakta ve bu yaklaşımlara göre büyümeyi belirleyen temel faktörler olarak; emek, doğal kaynaklar, tasarruf oranı, fiziki sermaye ve teknoloji yer almaktadır (Vergil ve Bahtiyar, 2017:674).

Ekonomik sistemlerin sağlıklı çalışabilmesinde reel faktörler kadar reel olmayan faktörlerde etkili olmaktadır. Reel olmayan faktörlerin başında ise güven, sadakat, doğru söyleme gibi değerler yer almaktadır. Söz konusu bu faktörlerin parasal olarak değerlendirme imkanı olmamakla beraber ekonomik sistemlerin işlerliğini artırdığı da tartışmasız olarak kabul edilmektedir (Özsağır, 2007:46). Söz konusu reel olmayan faktörlerden güven, pragmatik bir değer ve toplumsal sistemin önemli bir akışkanıdır. İktisatçılar tarafından dışsallık olarak ifade edilen kavramın ekonomik değeri bulunmakta ve sistemin işlerliğini artırarak daha fazla mal üretilmesine ve dolayısıyla ekonomik büyümeye olanak sağlamaktadır (Fukuyama, 1998:141).

Bu çalışmada büyümeyi etkileyen reel faktörlerden farklı olarak güven faktörünün ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olup olmadığı incelenmektedir. Bu kapsamda güven faktörü ve ekonomik büyüme arasında bir uzun dönem ilişkisinin olup olmadığı eşbütünlük testi yardımıyla analiz edilmektedir.

1. GÜVEN EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Güven, ortak ahlaki normlar veya değerlere dayalı olan ve kökü çok eski zamanlara kadar giden toplulukların ürünüdür (Fukuyama, 1998:297). Sözlük anlamı korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma, bağlanma duygusu olarak tanımlanan güven kavramı, kişiler ve kurumlar arasındaki ilişkilerde taahhütlerini yerine getirme, içtenlik, dürüstlük ve erdemle etkin olması durumudur (Gökalp, 2003:165). Ekonomik anlamda ise güven iktisadi karar birimlerinin, karşılıklı ilişkilerinde zarar görmemeleri konusunda emin olmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Özsağır, 2007:49).

Güven, uygun alıcıyı veya satıcıyı bulmak, sözleşmeler hakkında müzakereler yapmak, hükümet düzenlemelerine uymak ve anlaşmazlık veya dolandırıcılık durumlarında bu sözleşmeleri ileri sürerek hak aramak gibi iktisatçıların işlem maliyeti şeklinde ifade ettikleri unsuru azaltmak suretiyle etkinliği artırmaktadır (Fukuyama, 1998:140). Bu kapsamda güvenin ekonomide özellikle işlem maliyetlerini azaltabileceği, işbirliğini destekleyebileceği ve ticari faaliyetleri teşvik edebileceği ifade edilmektedir (Xin, 2017:2).

Ekonomide güven konusunun beklentilerle yakın ilişkisi bulunmaktadır. Kişilerin ekonomik eylem ve işlemlerinde beklentilerin her zaman önemli bir yeri olmuştur. Kişilerin mikro ve makro düzeyde karşılaştığı ekonomik olaylar geleceğe dönük tüketim, yatırım, tasarruf gibi kararları üzerinde etkili olmaktadır (Beşel ve Yardımcıoğlu, 2016:476). Ekonomik karar birimlerinin gelecekle ilgili beklentilerinde ortaya çıkan bir belirsizlik durumu karar birimlerinin tüketim ve üretim ile ilgili kararları üzerinde etkili olmaktadır. Belirsizlik ile birlikte tüketiciler tüketimlerini, üreticiler ise üretimlerini azaltarak veya

geciktirerek tepki vermeleri ilerleyen dönemlerde GSYİH'nin daralmasına yol açmaktadır. Daralan GSYİH ile tüketim, yatırım, üretim ve istihdam azalmaktadır. Diğer taraftan belirsizliğin ortadan kalkması durumunda ise ekonomide canlanma süreci başlamaktadır (Arisoy, 2012:305).

Ekonomideki karar birimlerinin davranışları birden çok faktör tarafından etkilenmektedir. Ekonomik karar birimlerinin davranışlarını enflasyon, faiz ve gelir gibi reel faktörlerin dışında bu karar birimlerinin gelecekle ilgili beklentileri ve bunlar arasındaki güven faktörü de etkilemektedir. Bu iki faktörün pozitif yönde gelişmesi ekonomik karar birimlerinin kararlarını olumlu yönde etkileyecektir (Özsağır, 2007:55). Bu bağlamda ekonomiye olan güvenin artması tüketim ve üretim kararları üzerinde olumlu etkide bulunarak ekonomik büyümeye pozitif etki yapacaktır.

Güven faktörünün ölçülmesi için çeşitli güven endeksleri oluşturulmaktadır. Güven endekslerinin önemi 2008 küresel ekonomik krizi sonrası gerek reel kesimin gerekse tüketicilerin ekonomik gelişmelere karşı tepkisini ölçmeye yönelik olarak artmıştır (Arisoy ve Aytun, 2014:34). Ekonomik güven endeksi, tüketici ve üreticilerin genel ekonomik duruma ilişkin değerlendirme, beklenti ve eğilimlerini özetleyen bir bileşik endekstir. Ekonomik güven endeksi, tüketici güven göstergesi ile mevsim etkilerinden arındırılmış imalat sanayi (reel kesim), hizmet, perakende ticaret ve inşaat sektörlerine ait normalleştirilmiş alt endekslerin ağırlıklandırılarak birleştirilmesinden oluşmaktadır (TÜİK). Ekonomik güven endeksinin oluşturulmasında yer alan tüketici güven, imalat sanayi, hizmet, perakende ticaret ve inşaat sektörlerinin ağırlıkları sırasıyla %20, %40, %30, %5 ve %5 şeklindedir. Bu endeksteki verilerin değerine bakılarak ekonominin performansı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda endeksin değerinin 100'den küçük olması ekonomiye olan güvenin azaldığı kötümser durumu göstermekte iken 100'den büyük olması ekonomiye olan güvenin arttığının iyimser durumu göstermektedir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatürde güven endeksleri ve makroekonomik faktörler arasındaki ilişkilerin araştırılmasına yönelik olarak çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

Matusaka ve Sbordone (1995), çalışmalarında ABD'nin 1953-1998 dönemi için tüketici güven endeksi ile GSMH arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik analizi ile incelemişlerdir. Analiz sonucuna göre tüketici güven endeksinden GSMH yönüne doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Knack ve Keefer (1997), 29 ülke hakkında, güven ve ekonomik büyüme arasında arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmanın sonucuna göre güven düzeyinde %10'lük bir artış, ekonomik büyümeyi %0,8 oranında artırmaktadır. Zak ve Knack (2001), Knack ve Keefer'in bulgularını, 41 ülkede farklı güven düzeylerinin ekonomik performansı nasıl etkilediğini açıklamayabilmek için güven, yatırım ve büyümeyi ilişkilendiren bir model oluşturarak yeniden incelemişlerdir. İncelemelerin sonucunda güven ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Utaka (2003), çalışmasında Japonya'nın 1982-2000 dönemi kapsamında tüketici güven endeksi ile GSYİH arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik analizi ile araştırmıştır. Analiz sonucunda tüketici güven endeksinden GSYİH yönüne doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmiştir.

Boulila vd. (2008), çalışmalarında ekonomik büyüme ve sosyal güven arasındaki ilişkiyi 1980-2000 dönemi için 35 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için araştırmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre sosyal güvenin ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

Kasmaoui vd. (2018), çalışmalarında Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde yer alan Türkiye'nin de yer aldığı on dört ülkenin 2010-2014 dönemi verileri kullanılarak güven ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre güven, bütün ülke örnekleri için büyüme üzerinde olumlu ve önemli bir etki göstermektedir. Buna göre güvende %10'lük bir artış, ekonomik büyümeyi %0,44'lük oranda artırmaktadır.

Özsağır (2007), çalışmasında Türkiye'de 1988-2005 dönemine ait yıllık verilerle reel kesim güven endeksi ile reel büyüme oranları arasında bir korelasyon olup olmadığını analiz etmiştir. Analiz sonucunda elde edilen korelasyon değerinin 0,9 gibi yüksek bir değer çıkması güvenin ekonomik büyüme üzerinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir.

İbicioğlu vd. (2013), çalışmalarında Türkiye'nin 2003:12-2011:12 dönemi verileriyle döviz kuru ve tüketici güven endeksi arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testleriyle incelemişlerdir. Yapılan Johansen eşbütünleşme testi sonucuna göre söz konusu değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi Granger nedensellik testine göre de döviz kurundan tüketici güven endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Gürgür ve Kılınç (2015), çalışmalarında Türkiye'nin 2004:01-2015:04 dönemine ilişkin tüketici güven endeksi ile başlıca finansal ve makroekonomik değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini sınır(ARDL) testi ile araştırmışlardır. Analiz sonucunda tüketici güveninin hem kısa hem de uzun vadede tüketici kredileri faizi, işsizlik oranı, tüketici fiyatları ve döviz kurundan etkilendiğini tespit edilmiştir. Diğer taraftan tüketici güven endeksinin kısa vadede döviz kuru ve tüketici fiyatlarından daha fazla etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Beşel ve Yardımcıoğlu (2016), çalışmalarında Türkiye'nin 2005:01-2014:10 dönemine ait aylık verilerini kullanarak tüketici güven endeksi ile döviz kuru, petrol fiyatları ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Gregory-Hansen eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Analizden elde edilen sonuçlara göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmakta ve tüketici güven endeksi sadece döviz kurundaki değişimler tarafından açıklanabilmektedir.

Tunalı ve Özkan (2016), çalışmalarında Türkiye'de tüketici fiyat endeksi ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişkiyi 2004:01-2015:12 dönemi itibarıyla Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Analiz sonucuna göre tüketici güven endeksi ile tüketici fiyat endeksi arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca Granger nedensellik testine göre tüketici fiyat endeksinden tüketici güven endeksine doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Vergil ve Bahtiyar (2017), çalışmalarında ekonomik büyüme ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi 1980-2014 dönemi için 28 AB üyesi ülke ve Türkiye olmak üzere 29 ülke kapsamında ve panel veri analizi ile incelemişlerdir. Analizden elde edilen sonuçlara göre sosyal sermayenin göstergelerinden biri olan güven düzeyinin ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre diğer değişkenler sabitken, güvendedeki 1 birimlik artış kişi başına ekonomik büyümede 0.045 birimlik bir artış ortaya çıkarmaktadır.

3. YÖNTEM VE BULGULAR

Türkiye için 2010:01-2018:12 dönemini kapsayan aylık veriler ve toplam iki değişkenin kullanıldığı bu çalışmada ekonomik büyümeyi temsil etmek için kullanılan sanayi

üretim endeksi bağımlı değişken ekonomik güven endeksi ise bağımsız değişken olarak alınmıştır. Çalışmada güven faktörünü temsilen alınan ekonomik güven endeksinin tercih edilmesinin nedeni diğer tüm endeksleri (imalat sanayi, hizmet, perakende ticaret ve inşaat sektörlerine ait endeksler) de kapsamından kaynaklıdır. Ekonomik büyüme için genelde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) verileri kullanılmakta ancak bu seri aylık frekansla ölçülemediğinden çalışmada GSYİH yerine benzer patikayı izleyen sanayi üretim endeksi kullanılmıştır. Değişkenler için kullanılan harf sembollerinden, (*lnsue*) ekonomik büyümeyi, (*lnege*) ise güven faktörünü göstermektedir. Çalışmada hem sanayi üretim endeksi hem de ekonomik güven endeksi değişkenlerinin logaritmaları alınarak analiz yapılmıştır. Çalışmada yer alan değişkenlerin tamamına ilişkin veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS) temin edilmiştir.

Bu çalışmada, ekonomik büyüme ile güven arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı eşbütünlüşme testleri içerisinde yer alan sınır testi (ARDL) yaklaşımı ile analiz edilmiştir.

3.1. BİRİM KÖK TESTİ

Analize başlamadan önce değişkenlerin durağanlığının tespitine ilişkin birim kök testleri yapılmaktadır. Bu kapsamda serilerin durağanlık dereceleri ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testiyle araştırılmıştır. Değişkenlere ait birim kök testi sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo:1 ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Düzyer Değerleri		Birinci Fark Değerleri	
	Sabitli ve Trendli	%5 eşik değeri	Sabitli ve Trendli	%5 eşik değeri
Lnsue	-1,78	-3,44	-4,69*	-3,44
Lnege	-3,96*	-3,44	-8,31*	-3,44

* %5 anlamlılık düzeyinde durağan olan değişkenleri göstermektedir.

ADF test sonuçlarının yer aldığı Tablo 1’e göre, %5 anlamlılık düzeyinde, ADF test istatistiğine göre *lnege* serisi düzey değerinde durağan I(0) iken *lnsue* serisinin ise birinci farkı alındığı zaman durağan I(1) hale gelmektedir.

3.2. EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ

Uygulamada eşbütünlüşme testleri olarak genellikle Engle-Granger’in (1987) eşbütünlüşme testleri ile Johansen (1988) eşbütünlüşme testleri ile Peseran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi kullanılmaktadır. Bu testlerden Engle-Granger ve Johansen eşbütünlüşme testleri seriler aynı dereceden durağan olmaları durumunda uygulanabilmektedir. Tablo 1’de yer alan ADF birim kök testi sonuçlarına göre değişkenler aynı dereceden durağan değildirler. Bu nedenle çalışmada yer alan değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisi Peseran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi (ARDL) yardımıyla incelenmiştir.

Sınır testi için modelde kullanılan denklem şu şekildedir;

$$\Delta lnsue_t = \alpha_0 + \beta_1 (lnsue)_{t-1} + \beta_2 (lnege)_{(t-1)} + \sum_{i=1}^m \lambda_{1i} \Delta (lnsue)_{(t-i)} + \sum_{i=1}^m \lambda_{2i} \Delta (lnege)_{(t-i)} + \mu_t$$

Denklem bağlamında seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin araştırılması kapsamında sınır testi yapılmış ve sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo:2 Sınır Testi Sonuçları

k	F istatistiği	%5 anlamlılık düzeyinde sınır değerler	
		Alt sınır	Üst sınır
1	32,70	4,68	5,15

Sınır testinde uzun dönemli ilişkinin test edilmesi için F istatistik değerlerinin Pesaran vd. (2001) tarafından ilgili çalışmalarında asimptotik olarak türetilen anlamlılık düzeyleri ile karşılaştırılması gerekmektedir. Buna göre eğer hesaplanan F istatistik değeri kritik değerin üst sınırından büyükse eşbütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir. Tablo 2’de görüldüğü üzere hesaplanan F istatistiği değeri olan 32,70 Pesaran’ın üst sınır değeri olan 5,15’i aştığı için seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisi ortaya konulduktan sonra değişkenlerin parametrelerinin tahmini için optimal gecikme uzunluğu tespit edilmelidir. Akaike (AIC) bilgi kriterine göre optimal gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve uygun modelin ARDL (1, 3) modeli olduğu tespit edilmiştir. Modelin sonuçları Tablo 3’de yer almaktadır.

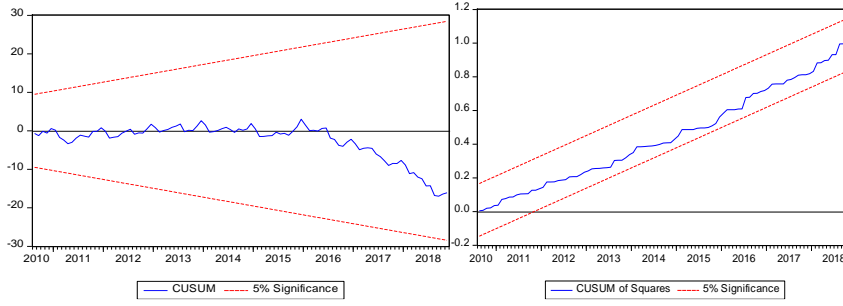
Tablo: 3 ARDL (1,3) Modelinin Tahmini Kısa ve Uzun Dönem Sonuçları

Bağımlı değişken lnsee				
Kısa Dönem Sonuçları				
Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t-istatistiği	Olasılık*
D(lnsee)	-0.047876	0.223481	-0.214230	0.8308
D(lnsee(-1))	-0.289073	0.230167	-1.255927	0.2121
D(lnsee(-2))	-0.482975	0.227175	-2.126008	0.0360
ECM	-0.986858	0.098642	-10.00445	0.0000
Uzun Dönem Sonuçları				
lnsee	0.567472	0.168946	3.358897	0.0011
@trend	0.005857	0.000339	17.27296	0.0000
C	1.444199	0.144105	10.02182	0.0000
Tanısal Testler				
LM (Olasılık)	LM (Olasılık)			
Otokorelasyon testi	$X_{BG}^2=0.49$ (0.61)			
Değişen varyans	$X_{BPG}^2=1,53$ (0.17)			
Normallik testi	$X_{JB}^2=3,04$ (0,21)			
Model kurma hatası	$X_{Ramsey}^2=3.26$ (0.001)			

Tablo 3’de tahmin edilen ARDL (1,3) modelinin tanısal test sonuçlarını vermektedir. Buna göre modelde otokorelasyon, değişen varyans sorununun bulunmadığı, hata teriminin normal dağılıma sahip olduğu ve model kurma hatasının bulunmadığı görülmektedir.

Şekil 1 tahmin edilen ARDL modelinin kararlılığını ve yapısal kırılmayı araştırmak için ardışık hata terimlerinin kümülatif toplamına dayanan ve Brown vd. (1975) tarafından önerilen CUSUM ve CUSUMQ grafiklerini göstermektedir.

Şekil: 1 CUSUM VE CUSUMQ Grafikleri

Şekil 1’de yer alan CUSUM ve CUSUMSQ testinde ilgili değerlerin kritik sınırlar içerisinde yer alması modelin katsayılarının istikrarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3’de yer alan sonuçlara göre uzun dönem ekonomik güven endeksi değişkenine ait katsayı istatistiki olarak anlamlıdır. Buna göre, güven faktöründeki %1’lik bir artış, ekonomik büyüme üzerinde %0,56’lık bir artış meydana getirmektedir. Bu sonuç güven faktörünün ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 3’de yer alan *ECM (Error Control Model)* terimi, hata düzeltme terimi olup; uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli serisini temsil etmektedir. *ECM* terimi kısa dönemde oluşan dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeleceğini belirtmektedir. Bu katsayının değeri 0 ile -1 arasında değer almaktadır. Tablo 3’e göre, *ECM* katsayısı (-0,98) istatistiki olarak anlamlı ve negatiftir. Bu durum modelin hata düzeltme modelinin çalıştığını göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, ekonomik güven endeksi ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığının test edilmesi için sınır testi (ARDL) kullanılmıştır. Yapılan test sonucunda güven faktörü ile ekonomik büyüme arasında bir eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Test sonucuna göre, ekonomik güven endeksinde meydana gelen %1’lik bir artış, ekonomik büyümeyi %0,56 oranında artırmaktadır. Bu sonuç güven faktörünün ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde önemli derecede etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmanın sonuçları literatürdeki çalışmalardan Matsusaka ve Sbordone (1995), Knack ve Keefer (1997), Zak ve Knack (2001), Utaka (2003), Boulila vd. (2008), Kasmaoui vd. (2018), Özsağır (2007), İbicioğlu vd. (2013), Vergil ve Bahtiyar (2017) çalışmalarıyla örtüştüğü görülmektedir.

Ekonomide önemli bir role sahip olan güven faktörü tüketim, yatırım, üretim ve ekonomik büyüme gibi makroekonomik faktörler üzerinde önemli etkiler meydana getirmektedir. Ekonomide güvensizlik durumunda belirsizlik ve risk faktörleri dolayısıyla sermaye yatırımları azalır, işlem maliyetleri artar ekonomide bir daralma meydana gelmektedir. Bu kapsamda bir ülkede tüketimin, yatırımın, üretimin dolayısıyla ekonomik büyümenin sağlanmasında ekonomide yer alan aktörlere güven telkin edilmesi gerekmektedir. Bunun için etkin işleyen bir piyasa mekanizmasının oluşturulması, katılımcı demokrasiyi sağlayacak adımların atılması, kamuda israfın engellenmesi ve etkinliğin artırılması ile yolsuzluğu ve ayrımcılığı önleyecek kanuni düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir (Özsağır, 2007:61).

KAYNAKÇA

- ARISOY İ., "Türkiye Ekonomisinde İktisadi Güven Endeksleri ve Seçilmiş Makro Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Var Analizi", *Maliye Dergisi*, 2012, 162, ss.305-315.
- ARISOY İ. ve C., AYTUN, "Türkiyede Tüketim Harcamaları, Krediler ve Tüketici Güveni Arasındaki İlişkilerin Analizi", *Business and Economics Research Journal*, 2014, 5, pp.33-45.
- BEŞEL, F. ve F. YARDIMCIOĞLU, "Tüketici Güven Endeksi ile Makro Değişkenler Arasındaki İlişki", *Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi Bildiriler Kitabı*, İstanbul, 2016, ss.475-487.
- BOULİLA, G., L. BOUSRİH ve M. TRABELSİ, "Social Capital and Economic Growth: Empirical Investigations on the Transmission Channels", *International Economic Journal*, 2008, 22(3), pp.399-417.
- EĞİLMEZ, M. Makro Ekonomi, 12. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2018.
- FUKUYAMA, F., Güven(Sosyal Erdemler Ve Refahın Yaratılması, (Çev. A. Buğdaycı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998.
- GÖKALP, N., "Ekonomide Güven faktörü", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2003, 10(2), ss.163-174.
- GÜRGÜR, T. ve Z. KILINÇ, "What Drives the Consumer Confidence in Turkey?", *Research Notes in Economics*, 2015, 17, pp.1-13
- İBİCİOĞLU, M., A. KAPUSUZUĞLU ve M. B. KARAN,"Türkiye'deki Tüketici Güven Endeksi ile Döviz Kuru Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2013, 5(1), ss.5-16.
- KASMAOUI, K., M. MUGHAL, and J. BOUOÏYOUR, "Does Trust Influence Economic Growth? Evidence from the Arab World", *Economics Bulletin*, 2018, 38(2), pp.880-891.
- KNACK, S ve P. KEEFER, "Does Social Capital Have an Economic Payoff?", *Quarterly Journal of Economics*, 1997, 112, pp.1251-1288.
- MATSUSAKA, J. ve A. SBORDONE, "Consumer Confidence and Economic Fluctuations", *Economic Inquiry*, 1995, 33(2), pp.296-318.
- ÖZSAĞIR, A., "Ekonomide Güven Faktörü", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, 6, ss.46-62.
- PASERAN, M. H., Y. SHİN ve R., J., SMİTH, "Bounds Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships", *Journal of Applied Econometrics*, 2001, 16, pp.289-326.
- TUNALI, H. ve İ. E. ÖZKAN, "Türkiye'de Tüketici Güven Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi", *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 2016, ss.53-66.
- UTAKA, A., "Confidence and Real Economy- The Japanese Case", *Applied Economics*, 2003, 35(3), pp.337-342.
- VERGİL, H. ve B. BAHTİYAR, "Ekonomik Büyüme Farklılıklarının Açıklanmasında Sosyal Sermayenin Etkisi: Güven Düzeyi Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2017, ss.673-686.

XIN, G., “Trust and Economic Performance: A Panel Study”, Munich Personal Repect Achive, MPRA Paper No: 80815, pp.1-55.

ZAK, P. J. ve S. KNACK, “Trust and Growth”, *Economic Journal Royal Economic Society*, 2001, 111(470), pp.295-321.